

3^η περίοδος ρεμπέτικου: 1940-1953

Μαργαρίτα Αναστοπούλου, Γιάννης Βαρβαρίγγος,

Άννα Κωνσταντάτου – Βαχαβιώλου, Έλσα Σιάννου, Μυρσίνη Φαλιά

Υπεύθυνη καθηγήτρια: Μαρίτα Λώλη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος (γενική εισαγωγή στην τρίτη περίοδο του ρεμπέτικου), σ.3

1. α. Κοινωνικά / ιστορικά γεγονότα του μεσοπολέμου και χαρακτηριστικοί στίχοι, σ. 4
2. Έναρξη του Β΄ παγκοσμίου πολέμου, πολιτικά γεγονότα / σατιρικά τραγούδια και συνθέτες, σ. 6
3. Το ρεμπέτικο στην κατοχή, σ. 9
4. Μιχάλης Γενίτσαρης, ένας συνθέτης επαναστάτης, σ.12

Επίλογος, σ. 14

Βιβλιογραφία, σ. 15

Πρόλογος

Η περίοδος 1940-1953 στιγματίζεται από την κατοχή, την πείνα, την εξαθλίωση του ελληνικού λαού, το ολοκαύτωμα των Εβραίων και το θάνατο. Το ρεμπέτικο τραγούδι όντας μέσο έκφρασης των δυσκολιών του λαού μετατρέπεται σε μια ελπίδα για επανάσταση και εναντίωση στις κακουχίες της καθημερινότητας. Μέσω των τραγουδιών διακωμωδούν τους Ιταλούς και τους Γερμανούς, τάσσονται ενάντια των προδοτών συμπολιτών τους και των μαυραγοριτών και προσφέρουν στιγμές απόλαυσης και ξεγνοιασιάς από τα προβλήματα.

Παράλληλα, οι ρεμπέτες αποτελούν αντικείμενο διωγμού από τα κέντρα διασκέδασης, αν μπορούμε να τα χαρακτηρίσουμε έτσι και στο πρόσωπο μερικών από αυτών ενσαρκώνεται η ιδέα της επανάστασης, της ελευθερίας. Αργότερα, στο τέλος της κατοχής και του πολέμου κοντά στις αρχές της δεκαετίας του '50 το ρεμπέτικο τόσο στη θεματολογία όσο και στην ενορχήστρωση επηρεάζεται από ξενόφερτα ακούσματα όπως η τζαζ.

1. Κοινωνικά και ιστορικά γεγονότα του Μεσοπολέμου/ χαρακτηριστικοί στίχοι.

Το τέλος του Ελληνικού Μεσοπολέμου σήμανε το γεγονός που εκτυλίχθηκε στις 15 Αυγούστου του 1940.

Πλήθος προσκυνητών είχαν προσέλθει στην Τήνο εν όψει του εορτασμού της Αναλήψεως της Θεοτόκου όταν ένα ιταλικό υποβρύχιο εκμεταλλεύτηκε την ευκαιρία να επιτεθεί στο καταδρομικό «Έλλη», που βρισκόταν αραγμένο στο λιμάνι του νησιού. Το υποβρύχιο εκτόξευσε εν καταδύσει τρεις τορπίλες, εκ των οποίων δύο αστόχησαν και χτύπησαν τα βράχια, αλλά η Τρίτη έπληξε το καταδρομικό σε καίριο σημείο, με αποτέλεσμα να βυθιστεί στα νερά του λιμανιού φλεγόμενο. Θύματα του συμβάντος υπήρξαν τόσο προσκυνητές όσο και μέλη του πληρώματος, πολλούς τραυματίες και ορισμένους νεκρούς, ανάμεσα στους οποίους και ένας υπαξιωματικός. Η εν λόγω επίθεση έφερε ωστόσο τα ακριβώς αντίθετα αποτελέσματα από αυτά που ήλπιζαν οι Ιταλοί. Αντί για φόβο προκάλεσε οργή και αντί να γεννήσει αισθήματα υποταγής στους Έλληνες κατόρθωσε να γιγαντώσει την απόφαση της αντίστασης απέναντι στην Ιταλία. Εν ολίγοις, κατάφερε να συνενώσει έναν βαθιά πολιτικά διηρημένο μεν, αλλά φιλειρηνικό δε λαό απέναντι σ' έναν κοινό εχθρό που απειλούσε την πατρίδα, έστω κι αν η αντίσταση σήμαινε τον θάνατό τους.

Έγινε προσπάθεια από τον Μεταξά να αποκρύψει την εθνικότητα του υποβρυχίου, ακόμα κι αν τα θραύσματα των τορπιλών αποτελούσαν αδιάσειστη μαρτυρία της ταυτότητάς του. Ωστόσο, τίποτα δεν κατάφερε να κλονίσει την σιγουριά του ελληνικού λαού όσον αφορά την προέλευση της επίθεσης. Έτσι, έρχεται ως μάρτυρας ο Μαρίνος Γαβριήλ (Μαρινάκης) να επιβεβαιώσει το γεγονός με τους ακόλουθους στίχους:

*Στην Τήνο, στην Πανήγυρη τορπίλισαν την «Έλλη»
οι ύπουλοι, οι άναντροι, οι χάρτινοι φρατέλοι.
Σκοτώσανε προσκυνητές πάνω στη λειτουργία,
παράλυτους, αόμματους, κι έκλαιγε η Παναγία.*

Τον τελευταίο αποχαιρετισμό στην εποχή του Μεσοπολέμου αποτέλεσαν τα ερωτικά τραγούδια. Κατά την εποχή αυτή το Λαϊκό τραγούδι όχι μόνο έφτασε στην Ελλάδα από την Ασία, αλλά εδραιώθηκε με αποτέλεσμα να γίνει το τραγούδι των μεγάλων βιομηχανικών πόλεων και το κυρίαρχο καλλιτεχνικό φαινόμενο στην Ελλάδα του 20^{ου} αι.

Ο Γσιτσάνης, στο τελευταίο προπολεμικό τραγούδι του, τραγουδά μαζί με τον Στελλάκη Περπινιάδη, ενώ στην πίσω μεριά του δίσκου τραγουδήθηκε άλλο ένα ερωτικό τραγούδι του Γσιτσάνη από τον Στέλιο Κερομύτη.

*Ό,τι κι αν πω δε σε ξεχνώ
και μπρος στην πόρτα σου περνώ
και λέω λόγια μαγικά
με το μπουζούκι μου γλυκά*

*Λέω με δάκρυα και καημό
κι ένα πικρό αναστεναγμό,
πως πάντα λιώνω και πονώ
για σε, μικρό μελαχρινό.*

*Έχουν σωπάσει τα πουλιά
και στης νυχτιάς τη σιγαλιά
σου φέρνει ο άνεμος γλυκά
τα λόγια μου τα μαγικά.*

Η Ελλάδα μπήκε στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο στις 28 Οκτωβρίου 1940. Ο Μουσολίνι, παρά τα σχέδια που είχε ο Χίτλερ για την Ελλάδα και χωρίς καν αυτός να ενημερωθεί, βιάστηκε να λάβει υπό την κυριαρχία του αρκετά ξένα εδάφη για την αναβίωση της περασμένης δόξας της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.

Ο Ιταλός πρεσβευτής Γκράτσι έμελλε να βρεθεί προ εκπλήξεως όταν η χώρα που διοικούσε ο Μεταξάς, λάτρης της Ιταλίας, βρέθηκε στο αντίπαλο στρατόπεδο. Η οργή του ελληνικού λαού όσο και η εκπροσώπηση των αγγλικών συμφερόντων στο πρόσωπο του Γεωργίου Β' υπήρξαν παράγοντες καταλυτικής σημασίας στη λήψη της αποφάσεως αυτής.

Το Λαϊκό τραγούδι τάχθηκε για τελευταία φορά στο πλευρό του Ελληνικού κράτους. Χαρακτηριστικά, ο Στέλιος Κερομύτης τραγούδησε:

*Καιρός πια το μπουζούκι μου στο πλάι να τα' αφήσω,
να πάρω το ντουφέκι μου, να πα 'να πολεμήσω.
Δεν το βαστάω, σπλάχνο μου, να κάθομαι δω πέρα,
και τα παιδιά να πολεμούν και πάνω νύχτα- μέρα*

*Είμαι παιδί φιλότιμο και πάω να νικήσω,
τους φίλους να μην ντρέπομαι σαν θα ξανάρθω πίσω.
Θ' αφήσω πια την πένα μου, θα πιάσω τη σκανδάλη,
να δείξω την αντρειά μου, καθώς και τόσοι άλλοι.*

Ο Μάρκος Βαμβακάρης αντιτάχθηκε στη στάση αυτή, διατηρώντας έναν αναρχισμό απέναντι στο κράτος και σαρκάζοντας τόσο τον πόλεμο και την επιστράτευση όσο και τον ίδιο του τον εαυτό. Καθιστά την στρατιωτική ορολογία αντικείμενο κοροϊδίας και τον στρατώνα μια πραγματική φυλακή. Έτσι, απέναντι στην ηρωική και ρητορική στάση των υπόλοιπων τραγουδιών του '40 βρίσκεται η αντιηρωική και αντι-ρητορική σκοπιά του Βαμβακάρη, προβάλλοντας αν όχι τον πατριωτισμό, την ειλικρινή αντίδραση του ανθρώπου σε καταστάσεις επιβεβλημένες από την εξουσία.

*Όσο κι αν το 'λεγαν πολλοί, εγώ δε φανταζόμουν
πως τώρα στα γεράματα φαντάρος θα ντυνόμουν.
Κι όμως με βάλαν στη γραμμή, σε «φάλαγγα κατ' άνδρα»
και με διπλοκλειδώσανε στου πεζικού τη μάντρα.
Ο κυρ-λοχίας ο φτωχός, ωστόσο να με μάθει
το «παρά πόδα» και το «αλτ», ο δόλιος είχε πάθει.*

2. Έναρξη του Β' παγκοσμίου πολέμου, πολιτικά γεγονότα / σατιρικά τραγούδια και συνθέτες.

Κατά την έναρξη του πολέμου, η στάση του Κομμουνιστικού Κόμματος επηρέασε τα σχετικά λαϊκά τραγούδια. Δεν ήταν λίγες οι γραπτές αιτήσεις εξόριστων και φυλακισμένων κομμουνιστών που ζητούσαν να αποφυλακιστούν για να πολεμήσουν στην πρώτη γραμμή. Λαϊκοί συνθέτες που ανήκαν στο χώρο της αριστεράς γράφουν χαρακτηριστικά για τον πόλεμο του '40. Δημοφιλέστερος ίσως εξ αυτών ήταν ο Δημήτρης Γκόγκος, ευρέως γνωστός και ως Μπαγιαντέρας. Το τραγούδι του « Τους κενταύρους δε φοβάμαι» δηλώνει τη διάθεση αυτού και πολλών άλλων για συμμετοχή στον πόλεμο. Οι «κένταυροι» στους οποίους αναφέρεται ήταν μια θωρακισμένη Ιταλική μεραρχία, η οποία ηττήθηκε θεαματικά στο Καλπάκι. Το τραγούδι έχει ως εξής:

Για ντουφέκι δε με νοιάζει
ούτε βάζω πια μαράζι,
συντροφιά μου έχω τη λόγχη,
Τη γλυκιά μου ζιφολόγχη.

Συντροφιά μ' αυτήν νικάμε,
τους Κενταύρους δε φοβάμαι,
θαύματα μαζί της κάνω
στις βουνοκορφές απάνω.

Οι φασίστες σαν με δούνε
ψάχνουν δρόμο για να βρούνε,
και τους στρώνω στο κυνήγι
κι αυτοί όπου φύγει-φύγει.

Ύστερα από την απόκρουση της Ιταλικής επίθεσης ξεκινά η ελληνική αντεπίθεση (14 Νοεμβρίου). Τα ελληνικά στρατεύματα απωθούν τους Ιταλούς έπειτα από πολύνεκρες και πολυαίμακτες μάχες στην Πίνδο, τη Μόροβα και τις κορυφογραμμές της Νεμέσκας. Τα σκληρά αυτά γεγονότα του χειμώνα του '40 περιγράφονται από το «Ψηλά βουνά κι απάτητα» επίσης του Μπαγιαντέρα.

Τα ερωτικά τραγούδια έδειχναν άσχετα, μέσα στις τρομερές συνθήκες του ανελεύθινου αυτού πολέμου. Παρόλα αυτά ο Τούντας κατάφερε να συνδυάσει αποτελεσματικά το ερωτικό θέμα με το δράμα του πολέμου στο τραγούδι του η «Νοσοκόμα» (παρατίθεται).

*Αχ, νοσοκόμα μου μικρή, ήρθα να με γιατρέψεις
Και όχι για να γειάνεις την πληγή και την καρδιά να κλέψεις.*

*Χαθήκανε τόσοι γιατροί με γνώμες και με πείρα
Και ληρθα σε σένα να καώ, για την κακή μου μοίρα.*

*Μ' έκαμες και σ' αγάπησα, μα η σκληρή σου η γνώμη
μ' άνοιξε τέσσερις πληγές μες στην καρδιά μου ακόμη.*

Με αυτό το τραγούδι πρωτοεμφανίζεται το θέμα του τραυματία και της νοσοκόμας, το οποίο θα γνωρίσει ιδιαίτερη ανάπτυξη αργότερα, προς το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου, με τον Τσιτσάνη και τον Παπαϊωάννου.

Ο πόλεμος του '40 προσεγγίστηκε από τους συνθέτες της εποχής και από σατιρική σκοπιά. Η επιδεικτική προσωπικότητα του Μουσολίνι, οι υπερβολικές χειρονομίες και εκφράσεις του, η πεποίθησή του ότι η Ελλάδα ήταν ευκόλως κατακτήσιμη και ότι σε σύντομο χρονικό διάστημα θα βρισκόταν στην Αθήνα πίνοντας τον καφέ του νικητής –σε αντίθεση με την τελική κατάρρευση του φασιστικού κόμματος έπειτα από την ήττα του Μουσολίνι στα ελληνικά εδάφη- απετέλεσαν εξαιρετικό υλικό για σατιρικά λαϊκά και ελαφρά τραγούδια. Τα ελαφρά ήταν αυτά τα οποία εκμεταλλεύτηκαν περισσότερο τις σατιρικές δυνατότητες του θέματος, υιοθετώντας στοιχεία και από πολεμικές επιθεωρήσεις. Ιδιαίτερος γνωστό όμως είναι το τραγούδι «Τ' όνειρο του Μπενίτο» του Σπύρου Περιστέρη (παρατίθεται), του οποίου οι στίχοι είναι γραμμένοι πάνω στη μελωδία του επίσης δικού του τραγουδιού «Ο Αντώνης ο Βαρκάρης».

«Τ' όνειρο του Μπενίτο»

Ο Μπενίτο κάποια νύχτα ζαλισμένος

Είδε όνειρο ο καημένος

Πως βρισκόταν στην Αθήνα

Σε μια φίνα λιμουζίνα

Μα σαν ζύπνησε και ρίχνει ένα βλέμμα

Είπε κρίμα να 'ναι ψέμα

Ένα τέτοιο μεγαλείο

Βρε παιδιά δεν είναι αστείο

Φέρτε πένα, διατάζει, και μελάνι

Τηλεσίγραφο μάς κάνει

Μα του λέμε εν τω άμα

Αν βαστάς κάνε το θάμα

*Δεν περάσανε παρά ολίγες μέρες
Κι οι θαυματουργές μας σφαίρες
Το τσαρούχι κι η αρβύλα
Κάναν στον Μπενίτο νίλα*

*Βρε Μπενίτο μη θαρρείς για μακαρόνια
Τα ελληνικά κανόνια
Τα 'χουν χέρια δοξασμένα
Παλληκάρια αντρειωμένα*

Από το ξεκίνημα του ελληνοϊταλικού πολέμου οι Βρετανοί απέστειλαν βοήθεια, αμυδρή όμως και ανίκανη να κρίνει σε μεγάλο βαθμό την εξέλιξη του πολέμου. Σκοπός τους ήταν η ανύψωση του ελληνικού ηθικού και η δήλωση της συμπαράστασης της Αγγλίας στον αγώνα των Ελλήνων, αλλά κυρίως αποσκοπούσαν στο να μη συνθηκολογήσει χωριστά η Ελλάδα με την Ιταλία.

Το Λαϊκό τραγούδι προσέγγισε τον πόλεμο από την ηρωική, την αντιηρωική, την κριτική την ερωτική και τη σατιρική σκοπιά, ενώ το Ελαφρό είδος τραγουδιού, που βασίστηκε ιδίως στη φωνή της Σοφίας Βέμπο, δεν είχε τόσο μεγάλη ποικιλία απόψεων. Παρόλα αυτά ήταν αυτό που γνώρισε μεγαλύτερη δόξα, καθώς η άρχουσα τάξη, που ήταν επικεφαλής του ελληνικού αγώνα, το θεώρησε ως πιο πιστό μέσο έκφρασης των δικών της απόψεων. Έτσι το ραδιόφωνο προέβαλλε μόνο τα ελαφρά τραγούδια του πολέμου, ενώ τα λαϊκά, λόγω απαγορεύσεων, χάθηκαν.

3. Το ρεμπέτικο στην κατοχή

Στις 27 Απριλίου 1941, οι Γερμανοί εισβάλλουν στην Αθήνα. Ο αγκυλωτός σταυρός κυματίζει τώρα πια και στην Ακρόπολη. Αρχίζει και επίσημα η κατοχή. Εξαθλίωση, πείνα και θάνατο σκορπίζουν από οπουδήποτε περνάνε οι κατακτητές. Λεηλατούν σπίτια, κλέβουν μαγαζιά, κάνουν κατάχρηση των λιγοστών τροφίμων και φυσικά εκτελούν οποιοδήποτε τολμήσει να υπερασπιστεί τα υπάρχοντά του. Τυπώνουν μάλιστα και το λεγόμενο «κατοχικό μάρκο», ένα είδος χαρτονομίσματος, χωρίς αντίκρισμα, για να μπορούν, πλέον, ανενόχλητοι να αγοράζουν ή σφάεστερα να

κλέβουν τον ελληνικό λαό. Η μόνη πόλη που άντεξε περισσότερο την πείνα ήταν η Θεσσαλονίκη χάρη στη γεωργική της παραγωγή. Οι καταστάσεις, όμως, δεν στάθηκαν τόσο τυχερές για την Αθήνα. Το χειμώνα του 1941-42, την εποχή της μεγάλης πείνας, οι νεκροί ανέρχονται σε χιλιάδες. Πολλοί από αυτούς βρίσκονται παρατημένοι στους δρόμους της Αθήνας χωρίς να έχει δηλωθεί ο θάνατός τους από τους συγγενείς τους, οι οποίοι εξακολουθούν να χρησιμοποιούν το δελτίο τροφίμων του νεκρού. Ρεμπέτικα τραγούδια κάνουν λόγο και για τους 4.500 και παραπάνω Εβραίους που οδηγήθηκαν στα στρατόπεδα συγκέντρωσης. Μάλιστα, ο Μαρίνος Γαβριήλ γράφει για το μεγάλο ποσοστό των Εβραιόπουλων που οδηγούν στο θάνατο οι Ναζί:

Κατοχή του '41

*Τα παιδάκια τα καημένα
Τρεμουλιάζουν μεσ'τους δρόμους
Νηστικά και τρομαγμένα.
Όλα τους σκελετωμένα
Πεινασμένα και πρησμένα
Στο Νταχάου τα πηγαίνουν
Και τα κάνανε σαπούνι
Και τα πιάτα τους έπλεναν
Όταν τρώγανε οι Ούνοι.*

Συνεχίζοντας, παράλληλα με τη μεγάλη πείνα αναπτύσσεται και ο μαυραγοριτισμός. Τρόφιμα πουλιούνται στην μαύρη αγορά έναντι αστρονομικών ποσών. Ο Μιχάλης Γενίτσαρης εκφράζει σε πολλά από τα τραγούδια του το μίσος που επικρατούσε για τους μαυραγορίτες. Ο ίδιος περιγράφει σ'ένα από αυτά την εκτέλεση δυο μαυταγοριτών από τους Γερμανούς:

*Όσοι πουλάνε ακριβά, οι παλιομασκαράδες,
Θα τους κρεμάσουνε και αυτούς όπως τους δυο λαδάδες.
Που τους κρεμάσανε και τους δυο ψηλά σε μια κολόνα
Και όσοι περνάγαν από εκεί τους έφτυναν το πτώμα.
Προσέχτε οι υπόλοιποι μην το παίρνετε στα αστεία
Γιατί θα σας κρεμάσουνε στην ίδια την πλατεία.*

Η άποψή του, όμως, αλλάζει όταν ένας φίλος του μαυραγορίτης, καταδικάστηκε σε φυλάκιση, επειδή πουλούσε νερό αντί για λάδι.

Έπειτα, οι Γερμανοί αντικαθιστούν το κατοχικό μάρκο με πληθωριστικές δραχμές. Το Μάρτη του '41 μια χρυσή λίρα αντιστοιχεί σε 1.300 δραχμές, ενώ στα τέλη του 1943 έφτασε να αγγίζει πάνω από ενάμιση εκατομμύριο. Στιχουργημένη μαρτυρία αυτών των καταστάσεων είναι το τραγούδι του Μάρκου Βαμβακάρη «Ματσάκια Πεντοχίλιαρα» στο οποίο περιγράφει την ποσότητα των χρημάτων που θα έπρεπε να κουβαλάνε πάνω τους οι κάτοικοι. Η κατάσταση ενδέχεται να επιδεινωθεί, όταν το φθινόπωρο του '44 η αξία της λίρας φτάνει την αξία πολλών τρισεκατομμυρίων δραχμών.

Ο Μιχάλης Γενίτσαρης, ο χρονικογράφος της κατοχικής Αθήνας και του Πειραιά, και κυρίως της μαύρης αγοράς και των τολμηρών σαλταδόρων γεννήθηκε το 1917 στον Πειραιά. Βρισκόταν και αυτός προπολεμικά ανάμεσα σε προλετάριο και λούμπεν, όπως ο Βαμβακάρης. Από δεκαπέντε χρόνων παιδί δούλευε σε λεβητοποιείο, τα βράδια ωστόσο ζούσε τη ζωή της μαγκιάς. Με τα πρώτα του λεφτά αγόρασε μπουζούκι κι αυτό έγινε η αιτία να ανοίξει λογαριασμούς με την αστυνομία και να λερώσει το ποινικό του μητρώο: ένας αστυφύλακας του έσπασε το μπουζούκι και αυτός του όρμηξε και τον έσπασε στο ξύλο, τον έστειλε στο νοσοκομείο ενώ ο ίδιος δικάστηκε και πλήρωσε άσχημα.

Τα προπολεμικά τραγούδια του εκφράζουν κι αυτά τη ζωή του κοινωνικού περιθωρίου, όπως φαίνεται και στο πρώτο τραγούδι που έγραψε:

*“Εγώ μάγκας φαινόμενα να γίνω από μικράκι,
κατάλαβα τα έξυπνα κι έμαθα μπουζουκάκι.
Αντί σχολειό μου πάγαινα μεσ’ στον Καραϊσκάκη,
έπινα διάφορα πισιά, να μάθω μπουζουκάκι.”*

Σε λίγα χρόνια παράτησε το λεβητοποιείο κι άρχισε να ανοίγει μαγαζιά (καφέ-ουζερί) με μπουζούκια, που όμως κλείσανε το ένα μετά το άλλο, γιατί το χρήμα δεν στέριωνε στα χέρια του Γενίτσαρη.

Στη συνέχεια δούλεψε σε άλλα κέντρα, όπου σύχναζαν μάγκες και περιθωριακοί. Μετά τον αστυφύλακα, τα βάζει με έναν ενωμοτάρχη και τραυματίζει έναν ανθυπολοχαγό (και οι δύο ήταν ερωτικοί του αντίζηλοι). Με αυτόν τον τρόπο, γνωρίζει τη ζωή του φυγόδικου, του υπόδικου, του φυλακισμένου, και τελικά του ποινικού εξόριστου, στα χρόνια του Μεταξά, με το χαρακτηρισμό «δημόσιος κίνδυνος».

Η νοοτροπία και η στάση του Γενίτσαρη στη διάρκεια του Μεσοπολέμου είναι αναρχική. Ο ίδιος δηλώνει ότι έκανε σχέδια με τους φίλους του να βγούνε στο βουνό αντάρτες για να γλυτώσουν από τη σύλληψη και τους χωροφύλακες. Ωστόσο, δηλώνει ότι είχε συμπάθειες για την Αριστερά, από την οποία επηρεαζόταν πάντα.

4. Η ζωή του Μιχάλη Γενίτσαρη, ενός επαναστατικού συνθέτη.

Η Κατοχή κάνει τον Γενίτσαρη να πολιτικοποιηθεί, να νιώσει το δράμα του λαού και να πάρει θέση στο πλευρό του. Υποκειμενικοί παράγοντες γι' αυτήν του την εξέλιξη είναι η ανθρωπιά του χαρακτήρα του, η λεβεντιά του, η συμπάθεια του για τους αδύνατους, και η αγάπη του για το άγραφο, το φυσικό δίκαιο. Αντικειμενικοί παράγοντες είναι η Γερμανική Κατοχή που προκαλούσε την οργή και την αγανάκτηση σε κάθε αληθινό πατριώτη και η Εθνική Αντίσταση, με το τεράστιο γόητρό της, που έδειχνε το δρόμο.

Μια θετική ανθρώπινη μορφή αγωνιστή που επηρέασε πολύ τον Γενίτσαρη ήταν ο Στέλιος Καρδάρης. Ο Καρδάρης, όπως πληροφορεί ο Γενίτσαρης, ήταν ένας από τους μεγαλύτερους σαμποτέρ εναντίον των Γερμανών. Γι' αυτό και οι Γερμανοί τον καταζητούσαν και είχαν αμολήσει τους πληροφοριοδότες του να τον βρουν.

Ο θάνατος αυτού του δεκαοχτάχρονου παλικαριού το 1944, έδωσε στον Γενίτσαρη την ευκαιρία να γράψει το πιο ανθρώπινο τραγούδι του. Όπως λέει και ο ίδιος «Πολλά κατορθώματα έκανε αυτό το παιδί, που έχουνε μείνει στο μυαλό όλων. Ακόμα το κουβεντιάζει ο κόσμος. Το όνομα αυτουνού του παιδιού είχε γίνει ύμνος, είπαμε, στον Πειραιά και όλοι κλάψανε που χάθηκε. Μεγάλος πατριώτης, ψυχή που δε λέγεται, από προδοτικές σφαίρες πήγε.» Μόλις έμαθε το φόνο του αντιστασιακού, ο Γενίτσαρης, με χέρια που τράμανε, έπιασε χαρτί και μολύβι και ύμνησε το θάνατο του παλικαριού. Ύστερα έπιασε το μπουζούκι του και τραγούδησε:

*“Πενθοφορεί η Αγιά Σοφιά, Παλιά και Νέα Κοκκινιά,
κλάψε κι εσύ τώρα, ντουνιά, πιάσαν τον Στέλιο τα σκυλιά.*

*Τον πιάσαν γερμανόφιλοι και ταγματасφαλίτες
τον Στέλιο τον Καρδάρη μας, στο Ρέντη, οι αλήτες.*

*Δεμένο τον επήγανε προς τον Άγιο Διονύση,
δέκα ντουφέκια του ‘ριχναν, ώσπου να ξεψυχήσει.*

*Θεέ μου, ας προλάβω να 'κανες άλλη κρίση,
που 'χε μανούλα κι αδελφές και έπρεπε να ζήσει.
Άδικα τον σκοτώσανε, λες κι ήτανε κατάρα,
γιατ' ήταν στην Αντίσταση, τον Στέλιο τον Καρδάρα..”*

Ο Γενίτσαρης λέει και επαναλαμβάνει το όνομα και το επίθετο του σκοτωμένου του φίλου σε μια προσπάθεια να το αποτυπώσει για πάντα στην ανθρώπινη μνήμη και φαίνεται πως το κατορθώνει. Ο ήρωας βγήκε μέσα απ' τα σπλάχνα του πειραιωτικού λαού, και μάλιστα του πιο χτυπημένου από την αδικία, του προσφυγικού.

Όπως λέει και ο ίδιος ο Γενίτσαρης: «Μόλις έβαλα μουσική και το 'παιξα λίγες φορές, το μάθανε παντού. Το μάθανε όλοι οι σαμποτέρ, οι αγωνιστές οι άλλοι, οι αντάρτες, όλοι. Το μάθανε και ήρθανε και με πήρανε Εαμίτες και αντάρτες και με πήγανε στην πλατεία, στην Κοκκινιά. Πέντε χιλιάδες κόσμος και παραπάνω μαζεύτηκε, εκεί που ήταν η μεγάλη κεντρική πλατεία. Και τότες με κάτι παλιά μεγάφωνα που φέρανε, με βάλανε και το 'παιξα και το τραγούδησα. Πριν αρχίσω κρατήσανε ένα λεπτό σιγή για τη μνήμη του παλικαριού. Όταν το τραγουδούσα, όλος ο κόσμος έκλαιγε.»

Ο Μιχάλης Γενίτσαρης είναι μια χαρακτηριστική περίπτωση συνθέτη με ανελκτική πορεία στις πολιτικές του ιδέες. Τα τραγούδια του είναι μια σειρά από σκαλοπάτια που ξεκινούν απ' τη ζωή της μαγκιάς του Μεσοπολέμου και καταλήγουν στην κορυφή της συνειδητής, ομαδικής Αντίστασης.

Επίλογος

Το Ρεμπέτικο Τραγούδι υπήρξε παραστάτης των ανθρώπων μέσα σε ιδιαίτερα δυσμενείς συνθήκες. Τάχθηκε με το πλευρό του λαού όταν αυτός υπέφερε κάτω από αυστηρά καθεστώτα και ξένους ηγέτες, προσπάθησε να απαλύνει τον πόνο της καθημερινότητας και λειτούργησε ουσιαστικά ως αποκούμπι της ψυχής τους. Παρά τις απαγορεύσεις και τις αλλεπάλληλες προσπάθειες καταστολής του από τις αρχές, το ρεμπέτικο παρέμεινε η φωνή του λαού από το Μεσοπόλεμο, στον δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο κι από κει στην Ιταλική κατοχή μέχρι την απελευθέρωση. Ο εκφραστής ωστόσο των καημών και αγωνιών των απλών ανθρώπων δεν προβλέπεται να παραμείνει ανεπηρέαστος από τα μουσικά ρεύματα των επόμενων δεκαετιών. Με την δεκαετία του '50 και την εισαγωγή της τζαζ στη μουσική σκηνή θα επέλθουν μεγάλες αλλαγές στο άκουσμα της ρεμπέτικης μουσικής, με νέους ήχους και όργανα. Αν οι απαιτήσεις μιας καθαρά εμπορευματοποιημένης κοινωνίας θα καταφέρουν να υπερισχύσουν της ιδεολογίας των μουσικών πρόκειται να κριθεί στα χρόνια που ακολουθούν.

Βιβλιογραφία :

- Γεωργιάδης Ν. , Ρεμπέτικο και Πολιτική, Σύγχρονη εποχή, Αθήνα 2009,
- Κωσταντινίδου Μ., Κοινωνιολογική ιστορία του Ρεμπέτικου, Σέλας 1987
- Πρακτικά από το 3^ο σεμινάριο για το ρεμπέτικο, Σκύρος, 17-24 Ιουλίου 2011.
Μουσείο Φαλτάιτς.